

فرهنگ سیاسی مطلوب در جمهوری اسلامی با تأکید بر مسئله هویت از منظر آیت‌الله خامنه‌ای داماد

محمدجواد نوروزی* / سیدعلیرضا ادیانی**

(۱۱۱-۱۳۳)

چکیده

نحوه دستیابی به وضع مطلوب فرهنگ سیاسی بر پایه هویت از منظر مقام معظم رهبری داماد، دل‌مشغولی این مقاله است. از این رو، با این پرسش روبه‌رو هستیم که چگونه می‌توان به وضع پیش‌گفته دست یافت؟ گمان آن است که با تأکید بر هویت دینی، بتوان چهارچوب لازم برای گذار به وضع مطلوب را تدارک دید. ارائه یک قالب اجرایی مبتنی بر راهکارهای مختلف در ابعاد چهارگانه عدالت، پیشرفت، استقلال و آزادی، مقصود نویسندگان را تشکیل می‌دهد. برای نیل به این هدف، نخست وضعیت موجود فرهنگ سیاسی مد نظر قرار می‌گیرد، سپس به بررسی وضعیت مطلوب فرهنگ سیاسی اشاره می‌شود و در نهایت، راه‌های گذار از وضعیت موجود به مطلوب با تأکید بر نقش هویت ایرانی-اسلامی بررسی می‌شود. از یافته‌ها می‌توان به این نکته اشاره کرد که ذات فرهنگ سیاسی-اسلامی-ایرانی به‌رغم کاستی‌های فراوان از هویت کافی برای شکوفایی تمدن

* . دانشیار علوم سیاسی مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی داماد (نویسنده مسئول) - mohamadjavadnorozi@yahoo.com

** . دانشجوی دکتری علوم سیاسی مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی داماد - aghidaty1357@gmail.com

اسلامی برخوردار است؛ زیرا می‌تواند به منشأ، هدف و مقصد خلقت انسان پی ببرد به آن پاسخ دهد و به کمک آن مراحل پنج‌گانه نیل به تمدن اسلامی را پیمود.

واژگان کلیدی

فرهنگ سیاسی، جمهوری اسلامی، آیت‌الله خامنه‌ای علیه‌السلام، پیشرفت، هویت، استقلال و آزادی

مقدمه؛ تعریف فرهنگ سیاسی

فرهنگ سیاسی را می‌توان تلقی مردم و جهت‌گیری آنها درباره نظام سیاسی و کارکردهای آن دانست که در این زمینه، انگاره‌ها و ایستارها نسبت به اقتدار، مسئولیت‌های حکومتی و الگوهای مربوط به جامعه‌پذیری سیاسی مورد توجه قرار می‌گیرند. فرهنگ سیاسی را می‌توان به مجموعه ایستارها، اعتقادات و احساساتی تعریف کرد که به روند سیاسی نظم و معنا می‌دهد و فرضیه‌ها و قواعد تعیین‌کننده حاکم بر رفتار نظام سیاسی را مشخص می‌کند. بر پایه این تعاریف می‌توان گفت که شاخص فرهنگ سیاسی ایران، برگرفته از سه مقوله اساسی «ایرانی» و «اسلامی» و «انقلابیگری» است. مکتب اسلام و انقلاب اسلامی، نقش تعیین‌کننده‌ای در تحول و تکامل فرهنگ سیاسی مردم ایران ایفا کرده و می‌کند. انقلاب اسلامی، انقلابی عمیقاً فرهنگی بوده که هدفش تشکیل حکومتی اسلامی در جهت تحقق دین و فرهنگ متعالی اسلام بوده است. خدامحوری (توحید و معادباوری) و تعالی‌نگری، اعتقاد به نبوت و امامت، ولایت‌مداری و اطاعت از نظام سیاسی، اعتقاد به پیوند دین با سیاست و حکومت، وحدت‌گرایی در پرتو اعتصام به حبل‌الله، هم‌گرایی و اتخاذ رویکرد تقریبی با امت اسلامی، مشارکت فراگیر و وسیع در قالب حق و تکلیف ملی و شرعی، حق‌مداری نه اکثریت‌محوری، تولا و تبرا برای سیاسی در سایه بصیرت سیاسی، استبدادستیزی و استکبارستیزی در پرتو انقلاب و مقاومت، عقلانیت و خردورزی، احسان و ایثار در ورای عدالت‌محوری، شاخص‌های مهم فرهنگ سیاسی در چهار بُعد است که نمایانگر قدرت نرم جمهوری اسلامی است و غربی‌ها از آن به ابرقدرت معنوی یاد می‌کنند و ایران را کشوری فراطمدنی که ظرفیت مطرح شدن در سطح جهانی را دارد بر می‌شمرند.

تحلیل وضعیت فعلی فرهنگ سیاسی در ایران، در گرو درک اهداف انقلاب اسلامی و سپس ملاحظه وضعیت موجود است. ازدیدگاه حضرت آیت‌الله خامنه‌ای (عجله) الگوی‌های غربی، نسبتی با فرهنگ سیاسی جمهوری اسلامی ایران ندارند؛ از این رو، ناکارآمدند. فرهنگ سیاسی الهام گرفته از انقلاب اسلامی، دارای شاخص‌هایی است که عبارت‌اند از: عدالت، پیشرفت، هویت و آزادی.^۱

۱. تحلیلی کلان از وضعیت موجود فرهنگ سیاسی

فرهنگ سیاسی انقلاب اسلامی را که آن، هم‌اینک در مرحله دولت‌سازی قرار دارد، می‌توان در چند بخش نقاط قوت و ضعف و در ابعاد تهدید و فرصت مورد مذاقه قرار داد:

الف- نقاط قوت

فهرست مفصلی از نقاط قوت فرهنگ سیاسی جمهوری اسلامی، پیش روی ماست که بخشی از آن عبارت‌اند از: رهبری ولی فقیه عادل جامع‌الشرایط و آگاه به پیچیدگی‌های سیاست و نظام بین‌الملل و معضلات داخلی جامعه، ارمان عدالت‌خواهی معنویت‌گرا در اقشار مختلف به‌ویژه قشر جوان جامعه، وجود روحیه ظلم‌ستیزی و استکبارگریزی، ظرفیت‌های بالای مادی و معنوی در کشور، امنیت در سطوح و عرصه‌های مختلف زندگی و همچنین آماده برای رشد علمی و فرهنگی، رشد دانش در کشور و وجود نیروهای کارآمد در عرصه‌های مختلف علمی، وجود حوزه‌های علمی به‌روز و آشنای به مسائل به‌روز کشور و آشنایی عمیق به مبانی اندیشه اسلامی، انعطاف در فرهنگ اسلامی و ظهور ذومراتب و تشکیکی ابعاد آن در جامعه بر پایه اجتهاد مستمر، گسترش نظام آموزش عالی و کسب رتبه‌های علمی افتخارآمیز در برخی حوزه‌های علمی و در سطح جهان، برخورداری جامعه

۱. در تدوین مقدمه از منابع زیر استفاده شده است: (رابرتسون، ۱۳۷۵: ۳۸۲)؛ (پای، ۱۳۷۰: ۳۹)؛ (صالحی امیری و محمدی، ۱۳۹۲: ۳۹۴)؛ (بیانات، ۱۳۸۴/۲/۱۸)؛ (موسوی خمینی، ۱۳۶۸، ج ۸: ۲۵۵)؛ (بیانات، ۱۳۹۱/۷/۱۹)؛ (بیانات، ۱۳۸۵/۸/۱۸)؛ (اصول ۳، ۶، ۷، ۲۲، ۲۳، ۲۴، ۲۵، ۲۷، ۱۵۲ و ۱۵۴ قانون اساسی).

اسلامی ایران از فرهنگ غنی اسلامی مشتعل بر روحیهٔ ایثار و شهادت‌طلبی، برخورد انقلابی، قشر جوان و پویا، فرهنگ غنی اسلامی دربردارندهٔ توحید باوری، باورمندی به آخرت و غایت‌مندی، اعتقاد به ولایت الهی که متبلور در ولایت معصومان علیهم‌السلام و در عصر غیبت ولایت فقیه و حاکمیت دینی، وجود آزادی‌های مثبت و مشروع در جامعه و ... .

ب- نقاط ضعف

همپای نقاط قوت، ضعف‌های فراوانی دامن‌گیر فرهنگ سیاسی در جمهوری اسلامی است که به بخشی از آن اشاره می‌شود: حاکمیت مجریان متمایل به ارزش‌ها و علوم انسانی سکولار در مسئولیت‌های اجرایی کشور، عدم اعتقاد جدی به ولایت فقیه و آموزه‌های غنی اسلام، به‌ویژه در عرصهٔ سیاسی و اجتماعی، عدم شناخت دقیق دشمن و رصد اقدامات آن در عرصهٔ داخلی و خارجی و باور به توسع غربی، رواج دانش سکولار به علم انسانی در مجامع علمی و دانشگاهی و کاربست آن در نظام مدیریتی ازسوی نهادهای اجرایی و مدیریتی، وجود جریان‌های لیبرال، التقاطی و سکولار و تلاش در جهت گسترش آن در جامعه و بدنهٔ مدیریتی کشور، وجود کانال‌های ماهواره‌ای و ده‌ها کانال و ابزار تبلیغی غرب‌مدار، وجود شکاف‌های خفته قومیتی که فعال‌سازی گاه‌وبی‌گاه آن توسط دشمن، بحران مدیریت در سهٔ قوه و نهادهای حکومتی دیگر، رواج مفاسد اقتصادی و مالی در ادارهٔ امور کشور و نبود ارادهٔ لازم برای مقابله با این مفاسد، معضلات معیشتی و اقتصادی ناشی از تحریم و بی‌برنامگی در نظام اجرایی کشور در جهت برطرف کردن آنها، نبود ثبات در سیاست‌ها و تغییرات اساسی پس از هر دورهٔ انتخابات ریاست جمهوری، وجود روحیهٔ اشرافیگری بین مدیران اجرایی و دیگر نهادها، سستی کانون خانواده و آسیب‌پذیری اقشار مختلف جامعه، فقدان تولید علم متناسب با پیشرفت‌های عینی جمهوری اسلامی ایران در عرصهٔ سیاسی و ... .

ج- آسیب‌ها، تهدیدها و فرصت‌ها

آسیب‌ها، تهدیدها و فرصت‌هایی که در مواجهه با جمهوری اسلامی است، ابعاد داخلی و خارجی را در بر می‌گیرد که برخی درازپا و برخی جدیدند، مانند آسیب قدرت‌طلبی، بی‌توجهی به عدالت (بسیاری از ناکامی‌های امروز ما در عرصه رسیدن بر هدف‌های انقلاب و اداره مطلوب کشور، به دلیل بی‌اعتنایی به عدالت است (بیانات مقام معظم رهبری (عجله)، ۱۳۸۱/۱۱/۱۵). فقدان تولید فکر، بحران مدیریت، خلأ گفتمان‌سازی، اقتباس الگوی غربی توسعه و...؛ اما در مقابل، فرصت‌های امیدبخشی در برابر ماست، مانند جایگاه و موقعیت مساعد جمهوری اسلامی ایران در سطح جامعه، منطقه و جهان، بن‌بست و چالش اساسی در نظام سلطه و بستر آماده برای ترویج اسلام و الگوی ارائه‌شده از سوی جمهوری اسلامی ایران در سطح منطقه و جهان، ظهور پدیده ترامپ و بحران مضاعف در نظام سلطه، موفقیت‌ها و کامیابی‌های جمهوری اسلامی ایران و جریان مقاومت در تحولات منطقه و جهان، خیزش و بیداری اسلامی در سطح منطقه و امت اسلامی و بازیابی هویت اسلامی، گرایش به اسلام بین جوامع غربی، به‌ویژه میان جوانان و ... .

البته تهدیدهای پیش رو همچنین مهم و اساسی‌اند، مانند وجود تهاجم فرهنگی، جنگ نرم و دیگر تهدیدهای فرهنگی دشمن، مانع‌تراشی قدرت‌های مستکبر و سازمان‌های تحت نفوذ آنها در مقابل آرمان‌های انقلاب اسلامی، ساختار ظالمانه حاکم بر نظام بین‌الملل مبتنی بر خواست قدرت‌های سلطه‌گر و ارزش‌های سکولار، همنوایی و حمایت آشکار و پنهان نظام سلطه با جریان اعتدال و جریان‌های سکولار در جامعه، به‌ویژه در بخشی از مدیریت اجرایی کشور، ورود کالاهای قاچاق از مرزها و رواج مواد مخدر به کشور، کوشش نظام سلطه برای اعمال تحریم‌های فلج‌کننده در جهت براندازی نظام جمهوری اسلامی ایران، تبلیغات رسانه‌های استکباری علیه انقلاب اسلامی با رویکرد اسلام‌هراسی و هلال شیعی، راه‌اندازی جریان‌ات و گروه‌های تکفیری و سلفی مثل داعش، النصره، احرار الشام و نظایر آن در منطقه به‌منظور تضعیف جریان مقاومت، کمک و حمایت مالی و امکاناتی از جریان انحرافی شیعه انگلیسی، سنی امریکایی و غیر آن، مجموعه اقداماتی است که نظام

سلطه در رویارویی با انقلاب اسلامی در دهه‌های اخیر بدان دست یازیده است. جمهوری اسلامی ایران در مقابله با این اقدامات خصمانه، کوشیده است این تهدیدها را به فرصت تبدیل کند و براساس غنای اندیشه سیاسی، این خرده‌فرهنگ‌های فاقد هویت اصیل و ناتوان از انسجام‌بخشی و ایجاد هماهنگی را در خود ذوب کند و از اقدامات ضد فرهنگی دشمن و جنگ نرم سربلند خارج شود. به این ترتیب، تقابل دو فرهنگ در تحولات منطقه‌ای، در نهایت با کامیابی فرهنگ انقلاب اسلامی همراه بوده است.

۲. تحلیلی از وضعیت مطلوب هویت در فرهنگ سیاسی از منظر مقام معظم

رهبری علیه‌السلام

هویت ملی هر ملت، مجموعه فرهنگ‌ها و باورها و خواست‌ها و آرزوها و رفتارهای اوست. مذهبی بودن، موحد، مؤمن و معتقد به اهل بیت پیغمبر بودن، ویژگی‌های هویتی جمهوری اسلامی ایران است؛ البته هویت ملی افزون بر اینها دربردارنده بخش‌هایی منفی یا نادرست نیز هست که تغییر آنها تلاش و پویایی لازم دارد. در مقابل، فرهنگ مطلوب آن است که هرج و مرج رفتاری، سیاسی، ساختارشکنی، پوچ‌گرایی و فراموشی بر هویت ملی ما حاکم نشود. (بیانات مقام معظم رهبری علیه‌السلام، ۱۳۸۵/۸/۱۸) پیروزی انقلاب اسلامی موجب شد که ملت ایران، تمام توان و هستی خود را در راه رسیدن به این آرمان بزرگ به میدان آورد. مردم و ملت ایران در دوران انقلاب اسلامی، احساس هویت کردند؛ درحالی‌که دشمنان همیشه به دنبال سلب هویت از این ملت بودند. طبیعی است وقتی ملتی احساس شخصیت و احساس هویت نکند، گذشته، امکانات، قدرت‌های درونی و ذاتی او را انکار کنند و از درون استحاله فرهنگی شود، می‌توان بر او سلطه یافت و او را در فرهنگ دولت‌های مهاجم هضم کرد (بیانات مقام معظم رهبری علیه‌السلام، ۱۳۸۷/۲/۱۶). امروزه، پس از پیروزی انقلاب اسلامی و بازبازی هویت اسلامی-انقلابی، دفاع از هویت و عظمت خود، آن‌چنان‌که هست، در مقابل بیگانگان امری ضروری است، و این امر موجب درک قدر شخصیت، هویت و ایستادگی در مقابل تهدید دشمنان می‌شود (بیانات مقام معظم رهبری علیه‌السلام، ۱۳۹۴/۲/۱۶). به بیانی دیگر، خاستگاه

این احساس هویت در ملت ایران، آموزه‌های نشئت گرفته از هویت اسلامی است که آرمان‌های خود را بایستی براساس آن، معین و برنامه‌ریزی کرد و تلاش و مجاهدت را شکل و سامان‌دهی کرد (بیانات، ۱۳۸۷/۲/۱۶). لازمهٔ نیل به هویت دینی در فرهنگ سیاسی، انجام اقدامات زیر است:

الف- تبدیل به اسوه و الگو شدن در عرصهٔ جهانی

اگر ملتی بخواهد برای سایر ملت‌ها الگو شود، می‌باید با انتخاب حرف حق، و ایستادگی در پای آن حرف، حرکت دشمنانش را خنثی کند. این امر، موجب می‌شود یک ملت به اهداف خود نائل شود، و برای دیگران که شاهد و تماشاگر این حوادث و مسائل‌اند، الگو شود. کاربست این قاعدهٔ رفتاری، ملت ایران را امروز به الگویی برای منطقه و جهان تبدیل کرده است. هم‌اینک بسیاری از ملت‌ها دنبال پرافراشته شدن پرچم اسلام و ایجاد نظامی مبتنی بر اسلام هستند (بیانات مقام معظم رهبری (عجله)، ۱۳۹۰/۲/۳)، انقلاب اسلامی نشان داد که یک ملت می‌تواند کشوری را به اوج افتخار برساند؛ و این امر الگو و نمونه کامل تمدن نوین اسلامی را به همت مردم یک کشور نوید می‌دهد (بیانات مقام معظم رهبری (عجله)، ۱۳۹۲/۸/۲۹). ایجاد کشور اسلامی، هدفی اساسی و مرحلهٔ تالو و تشعشع نظام اسلامی است؛ و وجود این مرحله برای مسلمان‌های عالم، نویدبخش الگو و اسوه‌شدگی است: «لتكونوا شهداء على الناس» (بیانات مقام معظم رهبری (عجله)، ۱۳۸۰/۹/۲۱).

ب- هویت معنوی و احساس شخصیت

انقلاب اسلامی در چالش با الگوهای متمایز مدعی هویت‌سازی، نشان داد که هویت واقعی، تنها در سایهٔ حاکمیت دین خدا به معنای برقراری منظومه ارزش‌های اسلامی است، و ریشه‌کنی آسیب‌های اجتماعی، قابل تحقق و دستیابی است. این مهم قادر است سلامت جسمی، اخلاقی و معنوی جامعه را تأمین کند و در عرصهٔ بین‌المللی تأمین‌کننده عزت ملی و اقتدار بین‌المللی جامعه باشد. (بیانات مقام معظم رهبری (عجله)، ۱۳۹۵/۳/۱۴). هرگاه احساس وظیفه اسلامی و هویت اسلامی در یک ملت ظهور یافت، نمی‌توان آن را به‌آسانی از بین

برد. خودباوری و خودبازیابی هویت اسلامی، امری ماندگار است؛ با تغییر دولت‌ها تغییر نمی‌یابد (بیانات مقام معظم رهبری علیه السلام، ۱۳۹۲/۱۲/۱۵).

ج- کوشش در جهت اتحاد امت اسلامی (هویت‌یابی بر مبنای امت)

مقام معظم رهبری علیه السلام همچنان بر وحدت میان ملل اسلامی تأکید و به آن توجه ویژه دارند. اهمیت این موضوع تا آنجاست که ایشان وحدت اسلامی را «مسئله‌ای راهبردی» و نه تاکتیکی معرفی نموده و همواره نخبگان و آحاد امت اسلامی را به وحدت ذیل دستورها و آموزه‌های قرآن کریم و ارادت و محبت به پیامبر اسلام حضرت محمد صلی الله علیه و آله دعوت کرده‌اند. در اندیشه ایشان، اتحاد مسلمانان و پرهیز آنان از اختلاف و تفرقه، زمینه‌ای مساعد برای ایستادگی جمعی در برابر زورگویی‌های نظام سلطه و دفاع از منافع و حقوق ضایع شده جهان اسلام است (بیانات مقام معظم رهبری علیه السلام، ۱۳۹۳/۱۱/۵). ایشان بارها نه تنها ملت ایران، بلکه کل جهان اسلام را به انسجام اسلامی توصیه کرده‌اند و در توضیح آن می‌فرمایند: «انسجام اسلامی یعنی ملت‌های مسلمان باهم همراه باشند. ملت ایران رابطه خود را با ملت‌های اسلامی محکم‌تر کند.» (حسینی خامنه‌ای، ۱۳۷۷، ج ۴: ۲۶۲) در جایی دیگر می‌فرمایند: «معنای اتحاد بین ملت‌های اسلامی، این است که در مسائل مربوط به جهان اسلام، همسو حرکت کنند و به یکدیگر کمک کنند و در داخل این ملت‌ها سرمایه‌های خودشان را علیه یکدیگر به کار نبرند» (همان).

د- بسط هویت ملی، منطقه‌ای به هویت جهانی

انقلاب اسلامی منادی پیامی برآمده از فطرت بشری است. الهام‌بخش مفهومی جهانی، حقیقتی بشری بود که به وسیله انقلاب پیام داده شد و هرکس در دنیا آن را بشنود، به آن احساس دل‌بستگی می‌کند. جوهره این پیام در شکل اجتماعی و انسانی آن را می‌توان در یک جمله مقابله با نظام سلطه خلاصه کرد. در این پیام انقلاب، نظام سلطه، نظامی است که دنیا را به ظالم و به مظلوم تقسیم می‌کند؛ در حالی که، منطق انقلاب که همان منطق اسلام است، «لا تظلمونَ وَ لا تُظلمونَ» می‌باشد؛ هیچ‌کس در عرصه جهان بشری و عرصه

وجود انسان نیست که از این پیام خرسند نباشد، و به آن دل‌بسته نشود (بیانات مقام معظم رهبری (عجله)، ۱۳۹۲/۶/۲۶) تحقق حیات طیبه اسلامی، موجب مبارزه برای بشریت است. در پایگاه اسلام، سعی بر این است که ثابت شود بشریت در زیر سایه سنگین حاکمیت کنونی استکبار بر عالم، رنج می‌کشد و روزبه‌روز به بدبختی نزدیک‌تر می‌شود. اسلام می‌تواند بشر را نجات بدهد و می‌تواند با قدرت‌های بزرگ عالم رویارویی شود و نظم ظالمانه دنیا را تغییر دهد و حساسیت استکبار هم ناشی از همین نکته است (بیانات مقام معظم رهبری (عجله)، ۱۳۶۸/۱۱/۱۲).

۵. هویت؛ استمرار و ثبات

ثبات، استمرار و استقرار نظام جمهوری اسلامی، از جمله مهم‌ترین عواملی بوده است که ملت‌های منطقه و ملت‌های مسلمان را امیدوار کرده و می‌توان گفت نقش مؤثری در ایجاد این حرکت عظیم اسلامی منطقه، آزادی و بیداری ایفا کرده است. تحولات بزرگ در جوامع که نمونه بارز آن را می‌توان انقلاب‌های سیاسی و اجتماعی برشمرد، توسط نسلی به وجود می‌آید؛ که البته معلول شرایطی است که برای آن نسل پیش آمده؛ ولی برای نسل قبل و نسل‌های قبل پیش نیامده بود. نظیر انقلاب اسلامی در ایران که در فرایند استمرار آن یا ازسوی نسل‌های بعدی پیگیری و دنبال می‌شود و به تعبیر قرآنی «اَمَا يَنْفَعُ النَّاسَ فِيمَكْتَفِي الْأَرْضِ» خواهد شد؛ یا اینکه نسل‌های بعد تحت تأثیر عوامل گوناگون، کار را دنبال نمی‌کنند و در نتیجه، دچار رکود، انحراف و زاویه می‌شوند. در این صورت، آن تحول فوایدش را برای مردم از دست می‌دهد و خسارت‌هایی که بالاخره در یک تحول پیش می‌آید، برای مردم می‌ماند و جبران هم نمی‌شود. در انقلاب اسلامی، ثبات انقلاب و استقرار انقلاب «انَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبَّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا» از نسلی به نسل دیگر منتقل می‌شود. در تاریخ انقلاب‌های گوناگون در دنیا، انقلاب اسلامی برای نخستین بار خود را به دنیا عرضه خواهد کرد و اصول و ارزش‌های اولیه خود را با همه وجود، و بدون انقطاع استمرار بخشیده است (بیانات مقام معظم رهبری (عجله)، ۱۳۹۰/۵/۱۹).

و- هویت بر مدار دین و ضرورت توجه به منافع اسلامی

ملت ایران، با تمام وجود در راستای تحقق آرمان‌هایش هستی خود را در رسیدن به آن به میدان آورد و در دوران انقلاب اسلامی، احساس هویت کرد. دشمنان این ملت، همیشه در پی سلب هویت از او بوده‌اند. فقدان احساس شخصیت و احساس هویت یک ملت، موجب می‌شود راحت‌تر زیر بار نظام سلطه رود و گذشته خود و امکاناتش را انکار کند. نظام سلطه برای اینکه بتوانند ملتی را به بند بکشند، سعی در استحاله فرهنگی دارد. احساس هویت ملت ایران ناشی از هویت اسلامی است. بازیابی هویت گمشده ایران اسلامی با انقلاب اسلامی محقق شد. این آرمان موجب شده است براساس آن برنامه‌ریزی و تلاش و مجاهدت شکل گیرد (بیانات مقام معظم رهبری دامت‌برکات، ۱۳۸۷/۲/۱۶).

ز- هویت بر مدار کرامت انسان

احیای کرامت انسانی و نقش داشتن مردم در حاکمیت بر تعیین سرنوشت خود، رکن دیگر انقلاب اسلامی است. کرامت جامعه‌ای که در یک مجموعه جغرافیایی و سیاسی زندگی می‌کند، مقتضی آزادی، استقلال و استعداد شکوفاست تا بر سرنوشت خود مسلط باشد و مورد تحقیر و اهانت قرار نگیرد و شخصیت ذاتی او بروز کند. این چیزی بود که در طول دوران حکومت‌های استبدادی و سپس حکومت وابسته پهلوی نادیده گرفته شده بود (بیانات مقام معظم رهبری دامت‌برکات، ۱۳۸۲/۷/۲۲). اگر ملتی نتواند از هویت و عظمت خود، آن‌چنان‌که هست، در مقابل بیگانگان دفاع بکند، قطعاً دچار انفعال و هزیمت خواهد خورد. دشمن با تهدید، نظامی و مذاکره در زیر شبح تهدید، اهداف شوم خود را تعقیب می‌کند. (بیانات مقام معظم رهبری دامت‌برکات، ۱۳۹۴/۲/۱۶).

ح. نفی دانش نشئت گرفته از تقلید و ترجمه

لازمه استقلال همه‌جانبه، استقلال در تولید دانش و فناوری است. انتقاد از شیوه اخذ علوم از غربی‌ها، به معنای نفی کامل این علوم نمی‌باشد. رابطه علمی نباید به شکل یک‌طرفه و پذیرش تام باشد؛ بلکه با نگاه نقادانه و ارزیابی دقیق، معلوم شود که کدام بخش پذیرفتنی یا

نیازمند اصلاح است. نظریه‌پردازی و استفاده از موجودی این دانش‌ها در دنیا اقتضا می‌کند که نگرشی انتقادی داشته باشیم و نقاط غلط آن را برملا کنیم (بیانات مقام معظم رهبری (عجله)، ۱۳۸۸/۲/۲۷). استفاده از علوم غربی همراه با نقد آنها همواره مورد تأکید گفتمان انقلاب اسلامی بوده است. ایشان در دیدار با نخبگان علمی کشور چنین می‌فرمایند:

آن چیزی که در فضای علمی ما مشاهده می‌شود، که به نظر من از عیوب بزرگ محسوب می‌گردد، این است که ده‌ها سال است که ما متون فرنگی و خارجی را تکرار می‌کنیم، می‌خوانیم، حفظ می‌کنیم و براساس آنها تعلیم و تعلم می‌کنیم؛ اما در خودمان قدرت سؤال و ایجاد خدشه نمی‌یابیم! باید متون علمی را خواند و دانش را از هرکسی فرا گرفت؛ اما علم باید در روند تعالی خود، با روح‌های قوی و استوار و کارآمدی که جرئت پیشبرد علم را داشته باشند، همراه شود تا بتواند پیش برود. انقلاب‌های علمی در دنیا این‌گونه به وجود آمده است (بیانات ۱۳۷۹/۱۲/۹).

۳. راهکارهای گذار از وضع موجود به وضع مطلوب در ساحت هویت از منظر

مقام معظم رهبری (عجله)

راهبرد تحول و گذار فرهنگ سیاسی جامعه ایران، منوط به این است که شاخص‌های فرهنگ سیاسی مطلوب از منظر اسلام را در افق تمدنی جمهوری اسلامی ایران نهادینه کنیم. براساس چنین راهبردی می‌توان از وضعیت موجود عبور کرده و به وضعیت مطلوبی دست یافت. کاربست چنین راهبرد کلی را می‌توان براساس روش تجزیه و تحلیل SWOT و باتوجه به نقطه قوت‌ها و ضعف‌های درونی، و همچنین فرصت‌ها و تهدیدهای محیط پیرامونی موجود در فرهنگ سیاسی جامعه، تدوین و عملیاتی کرد. بنابراین، می‌توان از تناظر قراردادن نقطه قوت‌ها و فرصت‌ها در برابر نقطه ضعف‌ها و تهدیدها، راهبردهای مشخصی را تدوین کرد، نقطه ضعف‌ها را به قوت و تهدیدها، را به فرصت تبدیل نمود یا دست‌کم از آسیب‌های آنها کاست و به وضعیت مطلوب دسترسی یافت. از این رو، با عنایت به یافته‌های قبلی می‌توان

ماتریس نقطه قوت‌ها و ضعف‌ها، همچنین فرصت‌ها و تهدیدهای موجود در فرهنگ سیاسی جامعه را به صورت ذیل نشان داد:

جدول شماره (۱): ماتریس نقطه قوت‌ها و ضعف‌های موجود در فرهنگ سیاسی

نقطه ضعف‌ها (Weakness)	نقطه قوت‌ها (Strength)
<p>۱. آسیب قدرت‌طلبی</p> <p>۲. بی‌توجهی به عدالت</p> <p>۳. فقدان تولید فکر</p> <p>۴. بحران مدیریت</p> <p>۵. خلأ گفتمان‌سازی</p> <p>۶. اقتباس از الگوی غربی توسعه</p>	<p>۱. برخورداری جامعه اسلامی ایران از فرهنگ غنی اسلامی مشتمل بر روحیه ایثار و شهادت‌طلبی، برخورد انقلابی، قشر جوان و پویا</p> <p>۲. فرهنگ غنی اسلامی در بردارنده توحید باوری، باورمندی به آخرت و غایت‌مندی، اعتقاد به ولایت الهی که متبلور در ولایت معصومین <small>علیهم‌السلام</small> و در عصر غیبت ولایت فقیه و حاکمیت دینی</p> <p>۳. حاکمیت نظام اسلامی به رهبری ولی فقیه عادل جامع شرایط و آگاه به پیچیدگی‌های سیاست و نظام بین‌الملل و معضلات داخلی</p> <p>۴. زندگی در کشوری با ظرفیت‌های بالای مادی و معنوی</p> <p>۵. وجود حوزه‌های علمی به روز و آشنای به مسائل روز کشور و آشنایی عمیق به مبانی اندیشه اسلامی</p> <p>۶. گسترش نظام آموزش عالی و کسب رتبه‌های علمی افتخارآمیز در برخی حوزه‌های علمی و در سطح جهان</p> <p>۷. رشد دانش در کشور و وجود نیروهای کارآمد در عرصه‌های مختلف علمی</p> <p>۸. امنیت در سطوح و عرصه‌های مختلف زندگی و همچنین آماده برای رشد علمی و فرهنگی</p> <p>۹. وجود آزادی‌های مثبت و مشروع در جامعه</p> <p>۱۰. انعطاف در فرهنگ اسلامی و ظهور ذومراتب و تشکیکی ابعاد آن در جامعه بر پایه اجتهاد مستمر</p> <p>۱۱. ارمان عدالت‌خواهی معنویت‌گرایی در اقشار مختلف، به ویژه قشر جوان جامعه</p> <p>۱۲. وجود روحیه ظلم‌ستیزی و استکبارگریزی</p>

منظور از قوت‌ها، شایستگی‌هایی است که برخوردار از آنها موجب مزیت و برتری می‌گردد؛ و فرصت‌ها، موقعیت‌هایی است که در رسیدن به اهداف مورد نظر یا در روند رسیدن به آنها یاری می‌رسانند. منظور از ضعف، یک محدودیت یا کمبود در منابع، مهارت‌ها و توانایی‌هایی است که مانع عملکرد اثربخش می‌شود؛ و مراد از تهدید، یک موقعیت نامطلوب است که به شکل مانع در راه رسیدن به اهداف مورد نظر عمل می‌کند (احمدی، ۱۳۷۷: ۱۳۵).

جدول شماره (۲): ماتریس فرصت‌ها و تهدیدها

تهدیدها (Threat)	فرصت‌ها (Opportunity)
۱. وجود تهاجم فرهنگی، جنگ نرم و دیگر تهدیدهای فرهنگی دشمن؛	۱. جایگاه و موقعیت مساعد جمهوری اسلامی ایران در سطح منطقه و جهان؛
۲. مانع تراشی قدرت‌های مستکبر و سازمان‌های تحت نفوذ آنها در مقابل آرمان‌های انقلاب اسلامی ایران؛	۲. بن بست و چالش اساسی در نظام سلطه و بستر آماده برای ترویج اسلام و الگوی ارائه شده از سوی جمهوری اسلامی ایران در سطح منطقه و جهان؛
۳. ساختار ظالمانه حاکم بر نظام بین‌الملل مبتنی بر خواست قدرت‌های سلطه‌گر و ارزش‌های سکولار؛	۳. ظهور پدیده ترامپ و بحران مضاعف در نظام سلطه؛
۴. هم‌نواپی و حمایت آشکار و پنهان نظام سلطه با جریان اعتدال و جریان‌های سکولار در جامعه و به‌ویژه مدیریت اجرایی کشور؛	۴. موفقیت‌ها و کامیابی‌های جمهوری اسلامی ایران و جریان مقاومت در تحولات منطقه و جهان؛
۵. ورود کالاهای قاچاق از مرزها و رواج مواد مخدر در کشور؛	۵. خیزش و بیداری اسلامی در سطح منطقه و امت اسلامی و بازیابی هویت اسلامی؛
۶. کوشش نظام سلطه برای اعمال تحریم‌های فلج‌کننده و کوشش در جهت براندازی نظام جمهوری اسلامی ایران؛	۶. گرایش به اسلام بین جوامع غربی، به‌ویژه میان جوانان و اسلام‌خواهی.
۷. تبلیغات رسانه‌های استکباری علیه انقلاب اسلامی با رویکرد اسلام‌هراسی و هلال شیعی؛	
۸. راه‌اندازی جریان‌ات و گروه‌های تکفیری و سلفی مانند: داعش، النصره، احرار الشام و... در منطقه به‌منظور تضعیف جریان مقاومت؛	
۹. کمک و حمایت مالی و امکاناتی از جریان انحرافی شیعه انگلیسی و سنی آمریکایی.	

بررسی ادبیات مربوط به فرهنگ سیاسی جامعه، نشان می‌دهد که به‌رغم وجود نقطه قوت‌ها و فرصت‌های موجود در این عرصه، ظهور و نمود آسیب‌ها و تهدیدهای ناشی از نقطه ضعف‌ها و چالش‌ها و تهدیدهای موجود در فرهنگ سیاسی این کشور، بیشتر و نمایان‌تر بوده است و شاید از مهم‌ترین عوامل آن همین باشد که هیچ‌گاه راهبردهای مناسب و کاربردی زیر باتوجه به نقطه قوت‌ها و ضعف‌ها برای گذار از وضعیت موجود و رسیدن به وضعیت مطلوب در این کشور، ترسیم و اتخاذ نگردیده است. برنامه‌ریزی‌ها، سیاست‌گذاری‌ها و راهکارهای سنجیده‌شده در این مسیر همواره در دایره علقه‌ها گرفتار آمده، عناصر و مؤلفه‌های مطلوب فرهنگ سیاسی، فرصت تولید و تکمیل یا ترمیم و قاعده‌مندی نیافته‌اند. از این رو، عناصر و مؤلفه‌های نامطلوب در فرهنگ سیاسی این کشور، مجال تداوم و نهادینگی بیشتری یافته است.

الف- راهبرد تدوین الگوی پیشرفت اسلامی - ایرانی

در خلال مباحث پیش‌گفته، اشاره شد که می‌توان از منظر قرآن کریم، از دو فرهنگ سیاسی- الهی و طاغوتی سخن گفت. هدف کلان فرهنگ سیاسی تحقق‌بخشی و عینت دادن تمدن اسلامی است. از منظر حضرت آیت‌الله خامنه‌ای (عج) تولید الگوی پیشرفت اسلامی- ایرانی راهبرد اساسی تحقق و لازمه ظهور «تمدن اسلامی» است و الگوهای موجود و آزموده‌شده در دنیا نمی‌توانند الگوی مطلوبی برای ما فراهم آورند؛ زیرا الگوهای رایج پیشرفت از لحاظ مبانی، بر پایه اومانیسیم و اصول غیرالهی استوارند و در مقام ارزیابی، نتوانسته‌اند وعده‌هایی را که در خصوص ارزش‌هایی نظیر آزادی و عدالت داده است، محقق سازند. جوامع غربی اگرچه پیشرفت‌هایی داشته‌اند، این پیشرفت‌ها تا اعماق آن جوامع نفوذ نکرده و به پیشرفت در حوزه اخلاق، عدالت، معنویت و امنیت منتهی نشده است. همین امر، موجب شده است ما الگوی پیشرفت بومی خود را متکی بر مبانی اسلامی و فرهنگ ایرانی، تعریف و ارائه کنیم (بیانات مقام معظم رهبری (عج)، ۱۳۹۵/۲/۶).

تحقق فرهنگ سیاسی-اسلامی در اضلاع گوناگون جامعه، مستلزم نقشه راه برای رساندن انقلاب اسلامی به تمدن اسلامی است و این امر، منوط به الگویی است که به دنبال ارائه این نقشه راه است. براساس این الگو مباحث اسلامی باید برای این سرزمین و نظام که انقلاب اسلامی در آن به وقوع پیوسته است، کاملاً بومی شوند. توافق بر سر این الگو و پیشبرد مراحل پنج‌گانه تمدن‌سازی براساس آن، موفقیت را در پی خواهد داشت. البته تدوین الگو می‌باید در نهایت به «اخلاق، عدالت، معنویت و امنیت» انجامد. بنابراین، طراحی الگوی پیشرفت بومی با اتکای بر مبانی اسلامی و فرهنگ ایرانی، ممکن است. اسلامی بودن الگوی پیشرفت، اساساً در گرو تلاش علمی مبتنی بر مبانی فلسفی، کلامی و فقهی است و توجه به وجه ایرانی آن در عنوان الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت، مستلزم توجه به فرهنگ، تاریخ، جغرافیا، اقلیم، آداب و سنن و سرمایه‌های انسانی و طبیعی کشور است که موجب می‌شود الگوی پیشرفت، سندی قابل تحقق و استفاده باشد (بیانات مقام معظم رهبری (عجله)، ۱۳۹۱/۷/۲۳).

ب- تولید علوم انسانی یا نهضت نرم‌افزاری

هدف تدوین الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت، که مورد اهتمام و پیگیری رهبری است، تولید فکر است و مطالباتی همچون تحول بنیادین نظام آموزشی، تحول حوزه‌های علمیه، اسلامی شدن دانشگاه‌ها، نخبه‌پروری، مهندسی فرهنگی و پیوست‌نگاری فرهنگی را می‌توان در راستای عنصر تربیت نیروی انسانی لازم برای تشکیل دولت اسامی برشمرد. از این‌رو، نبود هریک از مطالبات فوق‌همچون مهم‌ترین مانع بر سر راه تشکیل دولت اسلامی است. راهبرد اساسی برای ایجاد تمدن اسلامی، تولید فکر است (بیانات مقام معظم رهبری (عجله)، ۱۳۷۹/۷/۱۴). در زمینه نهضت تولید علم، فکر، نظریه و اندیشه حوزه‌های علمیه، دانشگاه‌ها و رسانه نقش اسای دارند (بیانات مقام معظم رهبری (عجله)، ۱۳۸۳/۹/۱۱). تولید علم، جنبش نرم‌افزاری و خط‌شکنی در جبهه علم‌آفرینی و شکستن مرزهای علم و پیشرفت کردن، رفتن از راه‌های

میان‌بر و راه‌های نارفته، مفهوم جنبش نرم‌افزاری است (بیانات مقام معظم رهبری رحمته‌الله)،
۱۳۸۳/۱۰/۱۷).

نهضت نرم‌افزاری، با شکستن مرزهای دانش همراه با کار و تلاش علمی، ممکن است، این امر، راهبرد عبور از مرزهایی است که امروز دانش دارد (بیانات مقام معظم رهبری رحمته‌الله)،
۱۳۸۳/۴/۱۷). راه‌های کشف نشده را از بی نهایت مسیرهایی که در عالم طبیعت وجود دارد، می‌توان یکی پس از دیگری کشف کرد (بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۸۵/۷/۱۷). و همّت جامعه علمی، بایستی معطوف به تولید علم و پرهیز از ترجمه و فراگیری اندوخته‌های دیگران باشد (بیانات مقام معظم رهبری رحمته‌الله)، ۱۳۸۱/۷/۳). نواندیشی علمی، وظیفه آرمانی مهمی است که یک محیط علمی و دانشگاهی در زمینه مسائل علمی برعهده دارد. تولید علم، فقط انتقال علم نیست (بیانات مقام معظم رهبری رحمته‌الله)، ۱۳۷۹/۱۲/۹). تولید علم و پیشرفت علمی و جنبش نرم‌افزاری گفتمان است که هر صاحب فکر و اندیشه‌ای باید احساس بکند که این وظیفه او است (بیانات مقام معظم رهبری رحمته‌الله)، ۱۳۹۵/۶/۳).

ج- تربیت نیروی انسانی کارآمد

تشکیل دولت اسلامی به‌عنوان یکی از حلقات تشکیل تمدن اسلامی، مستلزم تربیت نیروی انسانی کارآمد است. اولویت کنونی انقلاب اسلامی و دولت اسلامی بعد از گذشت سه دهه، تقویت نیروی انسانی مجرب و مدیران کارآمد برای حرکت جامعه و دولت در فرایند اسلامی شدن است. درواقع، اولویت نظام اسلامی نیروسازی است، نیرویی که بتواند تمدن‌سازی کند و در حوزه عمل، کارگزار دولت اسلامی باشد، لاجرم باید ویژگی‌های ذیل را داشته باشد:

۱. ازلحاظ بینش و تفکر، باید به باورهای اسلامی یعنی خدا، پیغمبر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم، معاد معتقد باشد. پشتوانه فکری اصیل را که متضمن مطالعه‌ای عمیق باشد، داشته باشد؛ به‌گونه‌ای که ایمان از آن بجوشد؛

۲. تربیت اسلامی داشته باشد؛ یعنی در مقابل شهوت، پول، قدرت و شهرت، توان ایستادگی داشته و دل او در کوران حوادث و آزمایش نلغزد و دچار وسوسه نگردد؛
۳. دارای قدرت تحلیل و بینش اسلامی-اجتماعی بالا باشد؛ به گونه‌ای که، بتواند اوضاع منطقه و جهان اسلام را تحلیل کند؛
۴. متخصص و دارای قدرت مدیریت و رهبری باشد تا بتواند مجموعه‌ای را به حرکت و تحول رهنمون سازد.

د- گفتمان‌سازی

با استفاده از دستگاه‌ها و امکانات، پیشبرد الگوی پیشرفت اسلامی-ایرانی، مستلزم گفتمان‌سازی است. وقتی این امر به گفتمانی حاکم بر ذهن نسل آینده و مدیران کشور تبدیل شود، طبعاً تبدیل به فرهنگ خواهد شد که در سطح جامعه جریان و سریان پیدا می‌کند. یک فرهنگ، زمانی تبدیل به تمدن خواهد شد که در گستره‌ای وسیع از حیث زمانی و مکانی گسترانده شود. از این رو، رهبری معظم انقلاب (عجله) معتقدند که لازمه تحقق الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت و تثبیت آن میان نخبگان، گفتمان‌سازی آن در جامعه است (بیانات مقام معظم رهبری (عجله)، ۱۳۹۱/۷/۲۳). نیل به این منظور، راهکارهایی همچون راهکارهای آموزشی، رسانه‌ای و علمی را می‌طلبد.

ه- نهضت خدمت‌رسانی

نظام اسلامی، ویژگی‌های متعددی دارد که هر یک از آنها، جایگاه خاص داشته و موجب درخشندگی و برتری این نظام بر نظام‌های به‌صحنه آمده، به‌ویژه حکومت‌های لیبرال دموکراسی است. راهبرد خدمت‌رسانی، مهم‌ترین امر در این زمینه است. این راهبرد از طریق راهکارهای قابل دستیابی است، مانند توجه به اولویت‌های خدمت‌رسانی به مردم (بیانات مقام معظم رهبری (عجله)، ۱۳۷۹/۳/۲۹)؛ حفظ کرامت مردم در خدمت‌رسانی (بیانات مقام معظم رهبری (عجله)، ۱۳۸۲/۱/۱) اصلاح شیوه خدمت‌رسانی پرهیز از سختگیری‌های بیجا، معطل کردن و سر دوانیدن مردم، و استفاده از برخی روش‌های غیراخلاقی در قبال مردم. این امور از مشکلاتی

است که باید به موازات مبارزه قاطع و پیگیر با فساد، حل شود (همان). مبارزه با مظاهر گوناگون فساد و تلاش در جهت برقراری عدالت اجتماعی، رعایت ساده‌زیستی مسئولان و صاحبان مناصب، و توجه به شایسته‌سالاری در انتصاب مدیران کارآمد از دیگر ملزومات خدمت‌رسانی است.

۱-۵-۶. سبک زندگی مؤمنانه

دولت اسلامی، دولتی است که برخوردار از شاخص‌های دولت اسلامی باشد. رشوه و فساد اداری، ویژه خواری، کم‌کاری، بی‌اعتنایی به مردم، میل به اشرافیگری، حیف و میل بیت‌المال، کشور را از آرمان دولت اسلامی دور می‌کند. برای آنکه جامعه‌ای بتواند مقاصد ملی را که آرمان انقلاب تعقیب می‌کند تأمین کند، باید عمل و جهت‌گیری اش اسلامی باشد. البته دولت اسلامی کامل به معنای واقعی کلمه، تنها در زمان انسان کامل تشکیل خواهد شد؛ اما مجموعه کارگزاران حکومت، به قدر توان و تلاش خود باید به نقطه‌ای برسد که با نصاب جمهوری اسلامی تطبیق کند (بیانات مقام معظم رهبری علیه‌السلام، ۱۳۹۱/۷/۲۳). حرکت به سمت اسلامی شدن، مسلمان شدن و مؤمنانه و مسلمانانه زندگی کردن و زندگی علوی علیه‌السلام داشتن، معنایش این است که روح زندگی علوی علیه‌السلام یعنی عدالت، تقوا، پارسایی، پاک‌دامنی، بی‌پروایی در راه خدا و میل و شوق به مجاهدت در راه خدا در جامعه زنده باشد. در این صورت، کارآمدی جمهوری اسلامی هم مضاعف خواهد شد؛ چون مشکل اساسی‌ای که ممکن است برای نظام اسلامی پیش بیاید، کارآمدی در نگاه جهانی است؛ اگر تحول درونی جدی گرفته شده و پایبندی به ارزش‌ها و اصول اسلامی عملاً نشان داده شود، کارایی و توفیقات نظام اسلامی بیشتر خواهد شد (بیانات مقام معظم رهبری علیه‌السلام، ۱۳۹۱/۷/۲۳).

ح- حرکت و عمل جهادی و انقلابی

روحیه جهادی، اعتقاد به آن معناست که «ما می‌توانیم» و عمل جهادی، کار بی‌وقفه، خستگی‌ناپذیر و استفاده از همه ظرفیت وجودی و ذهنی و اعتماد به قشر جوان است (بیانات

مقام معظم رهبری (عجله)، ۱۳۸۴/۱۰/۱۴) کار جهادی، مقتضی عبور از موانع، موانع را کوچک ندیدن، آرمان‌ها را فراموش نکردن، جهت را فراموش نکردن، و شوق به کار است (بیانات مقام معظم رهبری (عجله)، ۱۳۹۲/۶/۶) انقلابیگری در مسئولان کشور، در گرو آن است که همت و هدفشان را راضی کردن قدرت‌های مستکبر قرار ندهند؛ بلکه راضی کردن مردم هدف است. روحیه انقلابی با به‌کارگرفتن نیروهای داخلی، و تقویت عناصر فعال در داخل کشور امکان‌پذیر است؛ انقلابیگری در عرصه سیاست خارجی، آن است که کشور و مسئولان، تسلیم زورگویی‌ای نشوند، و از انفعال و ضعف نفس دوری گزینند. انقلابیگری، نیاز امروز کشور است و با افراطیگری؛ متمایز است (بیانات مقام معظم رهبری (عجله)، ۱۳۹۶/۳/۱۴).

نتیجه‌گیری

باتوجه‌به آنچه در بخش‌های گذشته به آنها اشاره شد، می‌توان دریافت:

۱. فرهنگ سیاسی در اندیشه مقام معظم رهبری (عجله) برگرفته از منابع غنی اسلام یعنی کتاب و سنت و دیدگاه‌های فقهای شیعه در میراث سترگ و کهن شیعه است و مهم‌ترین ابعاد آن را می‌توان عدالت، هویت، آزادی و پیشرفت برشمرد؛
۲. در مقام تطبیق و با رویکردی نظری، فرهنگ سیاسی ایران در تحولات پس از انقلاب اسلامی، آمیزه‌ای از ابعاد مثبت و بعضاً منفی است. بنابراین، رویکرد سلبی به فرهنگ سیاسی ایران با واقعیت‌های جمهوری اسلامی ایران تناسبی نداشته و براین اساس، این رویکرد اولاً، متأثر از نگاه شرق‌شناسانه و متأثر از فرهنگ غربی است، ثانیاً، به‌تبع نکته نخست، چنین نگاهی مبتنی بر ارزش‌های غربی نظیر اومانیسیم سکولاریسم و لیبرالیسم است و رویکردی تقلیدی به آثار و نوشته‌های غربی‌ها در تحلیل فرهنگ سیاسی ایران دارد؛
۳. تحلیل فرهنگ سیاسی ایران در تحولات پس از انقلاب اسلامی، تابع اهداف و آرمان‌هایی است که برای انقلاب اسلامی قابل تصور است. ازاین‌منظر، بی‌تردید عدالت‌خواهی، میل به پیشرفت، جست‌وجوی آزادی و حفظ هویت دینی براساس آموزه‌های دینی را می‌توان از اهداف و آرمان‌های والای انقلاب اسلامی برشمرد؛

۴. با توجه به این اهداف مهم‌ترین مسئله در تشریح و تحلیل ابعاد فرهنگ سیاسی ایران، آن است که وضعیت و موقعیت خویش را به درستی تحلیل کنیم؛ به این معنا که در عرصه سیاسی چه بوده‌ایم چه گشته‌ایم و بناست به کجا برویم و کدامین آرمان‌ها را محقق کنیم؟ توضیح و پاسخ به این پرسش‌ها مستلزم رویکردی کلان و ملاحظه نگاه فلسفه تاریخی به روند تحولات گذشته، حال و آینده است. بر این اساس، بر مبنای جامعه‌شناختی و فلسفه تاریخی، امام خمینی علیه السلام و مقام معظم رهبری علیه السلام می‌توان مراحل انقلاب اسلامی را در پنج برش تاریخی مورد توجه قرار داد:

توجه به مراحل پنج‌گانه روند تحولات جامعه ایرانی از آغاز انقلاب اسلامی تا به امروز و افق آینده، از این حیث مهم و ضروری است که اولاً، درک درستی از معضلات و آسیب‌های فراوان در گذشته تاریخی دارد که به ورود جامعه ایران به مقابله با آنها به مرحله نخست این مراحل یعنی انقلاب اسلامی انجامید؛ ثانیاً، نگاهی واقع‌بینانه به وضعیت امروز ما دارد؛ به این معنا که پس از گذار از مرحله انقلاب اسلامی و نظام‌سازی در مرحله سوم که دوره دولت‌سازی است، بی‌تردید ضمن وجود ویژگی‌های مثبت در فرهنگ سیاسی جمهوری اسلامی ایران، طبیعی است با آرمان‌ها و اهداف انقلاب اسلامی فاصله زیادی وجود دارد و بدون توجه به کاستی‌ها و مرتفع نمودن آسیب‌های این مرحله، نظام اسلامی بی‌تردید با مخاطرات زیادی روبه‌رو خواهد بود. بنابراین، جامعه ما نیازمند تحلیلی واقع‌بینانه و فارغ از حب و بغض درباره تحلیل وضع موجود است؛

۴. بر مبنای اندیشه مقام معظم رهبری علیه السلام فرهنگ سیاسی جمهوری اسلامی ایران را نمی‌توان اسلامی دانست یا نظام اسلامی را کاملاً اسلامی تلقی کرد؛ بلکه در نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران، رایحه‌ای از اسلام وزیدن گرفته است و تا تحقق آرمان‌ها فاصله داریم. از این رو، ضروری است تا نقاط قوت و ضعف‌ها، فرصت‌ها و تهدیدها را بررسی و شناسایی و بر اساس تحلیلی درست از وضعیت روزآمد جامعه، به مرتفع ساختن نقاط ضعف و عمق بخشیدن به نقاط مثبت همت گماشت؛

۵. تحلیل وضعیت مطلوب را بر مبنای مراحل پنج‌گانه، می‌توان گذر از امت‌سازی و سپس بنا نهادن دنیای اسلامی یا تحقق تمدن اسلامی نامید. در این مرحله، فرهنگ سیاسی با چهار ویژگی عدالت، هویت آزادی و پیشرفت محقق می‌شود و میان جوامع و مردم شیوع و رواج داشته و دارد. بی‌شک، نیل به این دو مرحله در گرو مقابله با نقاط ضعف و عمق بخشیدن به نقاط قوت است. برترین راهبردهای گذر از وضعیت موجود در جهت نیل به وضعیت مطلوب را می‌توان در تحقق و تدوین الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت، تولید علوم انسانی اسلامی، گفتمان‌سازی، نهضت خدمت‌رسانی و غیر آن برشمرد.

کتابنامه

قرآن کریم.

نهج البلاغه.

قانون اساسی.

احمدی حسین (۱۳۷۷). برنامه‌ریزی استراتژیک و کاربرد آن، تهران، سایه‌نما.

رابرتسون، دیوید (۱۳۷۵). فرهنگ سیاسی معاصر: کلید آشنایی با ایدئولوژی‌ها و اصطلاحات

پیچیده سیاسی، ترجمه عزیز کیاوند، تهران، البرز.

موسوی خمینی، سیدروح‌الله (۱۳۶۸). صحیفه امام، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام

خمینی دامنه‌الله.

پای، لوسین (۱۳۷۰). «فرهنگ سیاسی و توسعه سیاسی»، ترجمه مجید محمدی، نامه فرهنگ،

ش ۶۵، س ۲، پاییز و زمستان، ص ۳۷-۴۷.

حسینی خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۷۷). حدیث ولایت، تهران، سازمان تبلیغات اسلامی.

بیانات مقام معظم رهبری دامنه‌الله در تاریخ ۱۳۸۲/۱/۱.

۱۳۸۳/۹/۱۱

۱۳۶۸/۱۱/۱۲

۱۳۸۵/۷/۱۳

۱۳۹۵/۳/۱۴

۱۳۹۶/۳/۱۴

۱۳۸۴/۱۰/۱۴

۱۳۷۹/۷/۱۴

.۱۳۹۲/۱۲/۱۵

.۱۳۸۱/۱۱/۱۵

.۱۳۸۷/۲/۱۶

.۱۳۹۴/۲/۱۶

.۱۳۸۳/۱۰/۱۷

.۱۳۸۵/۸/۱۸

.۱۳۸۴/۲/۱۸

.۱۳۹۰/۵/۱۹

.۱۳۹۱/۷/۱۹

.۱۳۸۰/۹/۲۱

.۱۳۸۲/۷/۲۲

.۱۳۹۱/۷/۲۳

.۱۳۹۲/۶/۲۶

.۱۳۸۸/۲/۲۷

.۱۳۹۲/۸/۲۹

.۱۳۷۹/۳/۲۹

.۱۳۹۰/۲/۳

.۱۳۹۵/۶/۳

.۱۳۸۱/۷/۳

.۱۳۹۳/۱۱/۵

.۱۳۹۵/۲/۶

.۱۳۹۲/۶/۶

.۱۳۸۴/۶/۸

.۱۳۷۹/۱۱/۹

صالحی امیری، سیدرضا و سعید محمدی (۱۳۹۲). دیپلماسی فرهنگی، تهران، ققنوس.